

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA PEDAGOGIK REFLEKSIYANI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Temirova Soxiba Shavkatovna

temirovasohiba66@gmail.com

Annotatsiya. Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik refleksiyani rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari, uning kasbiy shakllanish jarayonidagi o'rni va pedagogik faoliyat samaradorligiga ta'siri yoritilgan. Pedagogik refleksiya tushunchasining mazmun-mohiyati, uning psixologik-pedagogik xususiyatlari hamda refleksiv faoliyatning tarkibiy qismlari tahlil qilingan. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarda o'z faoliyatini tahlil qilish, pedagogik vaziyatlarni baholash, kasbiy qarorlarni asoslash va o'z ustida ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar ochib berilgan. Refleksiv kundalik, pedagogik vaziyatlar tahlili, o'zaro fikr almashish va o'z-o'zini baholash usullaridan foydalanish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik refleksiya, bo'lajak o'qituvchi, kasbiy tayyorgarlik, refleksiv tafakkur, o'z-o'zini tahlil qilish, pedagogik faoliyat, kasbiy kompetentlik, pedagogik vaziyat, o'z-o'zini baholash, kasbiy rivojlanish.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi nafaqat nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar bilan, balki o'z faoliyatini anglash, pedagogik qarorlarining natijalarini tahlil qilish hamda kasbiy tajribasini izchil takomillashtirish qobiliyati bilan ham belgilanadi. Ta'lim jarayonida yuzaga keladigan turli pedagogik vaziyatlar o'qituvchidan mustaqil fikrlash, vaziyatga xolis baho berish, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va o'z faoliyatining natijalarini chuqur anglashni talab etadi.

Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida pedagogik refleksiyani rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki

refleksiv faoliyat bo'lajak pedagogning o'z bilimlari, qarashlari, xatti-harakatlari va kasbiy qarorlarini qayta ko'rib chiqishiga, faoliyatidagi yutuq va kamchiliklarni aniqlashiga hamda kelgusi pedagogik faoliyatini takomillashtirish yo'nalishlarini belgilashiga yordam beradi. Pedagogik refleksiya o'qituvchining o'z faoliyatiga shunchaki nazar tashlashi emas, balki uning sabablarini, shart-sharoitlarini, natijalarini va ta'lim oluvchilarga ko'rsatgan ta'sirini izchil tahlil qilish jarayonidir. Shu jihatdan refleksiya pedagogik tafakkur, kasbiy mas'uliyat, o'z-o'zini rivojlantirish va pedagogik mahoratning o'zaro bog'liqligini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi.

J. Dewey refleksiv tafakkurni muayyan qarash yoki bilimni uning asoslari va undan kelib chiqadigan natijalar nuqtayi nazaridan izchil ko'rib chiqish jarayoni sifatida talqin etgan. D. A. Scho'n esa mutaxassisning faoliyat davomida va faoliyatdan keyin o'z tajribasini tahlil qilishiga alohida e'tibor qaratgan. Ushbu qarashlar pedagogik refleksiyani bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanishi bilan bog'liq holda o'rganish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarda refleksiv tafakkurni rivojlantirish orqali ularning pedagogik vaziyatlarni anglash, kasbiy faoliyatini baholash va ta'lim jarayonini takomillashtirishga yo'naltirilgan qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirish zarurati bilan belgilanadi. Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik refleksiyani rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslarini tahlil qilish, uning tarkibiy qismlarini aniqlashtirish va refleksiv faoliyatni tashkil etishga doir pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Pedagogik refleksiyaning nazariy asoslari J. Deweyning refleksiv tafakkur haqidagi qarashlari, D. A. Scho'nning refleksiv amaliyot konsepsiyasi hamda N. Hatton va D. Smithning o'qituvchilar tayyorgarligida refleksiyani rivojlantirishga doir tadqiqotlarida o'z aksini topgan. Ushbu yondashuvlarda tajribani anglash, faoliyatni tahlil qilish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish va olingan xulosalarni keyingi amaliyotga tatbiq etish muhim o'rin egallaydi.

Bo'lajak o'qituvchilar uchun pedagogik refleksiya nazariy bilimlar bilan amaliy tajriba o'rtasidagi uzviy aloqani ta'minlaydi. Talaba pedagogik amaliyot davomida kuzatgan yoki o'zi ishtirok etgan vaziyatlarni nazariy bilimlari asosida tahlil qilganida, pedagogik tushunchalarning mazmunini chuqurroq anglaydi. Shu bilan birga, nazariy bilimlarning real pedagogik vaziyatlardagi qo'llanish xususiyatlarini tushunib boradi.

1-jadval.

Pedagogik refleksiyaning asosiy vazifalari

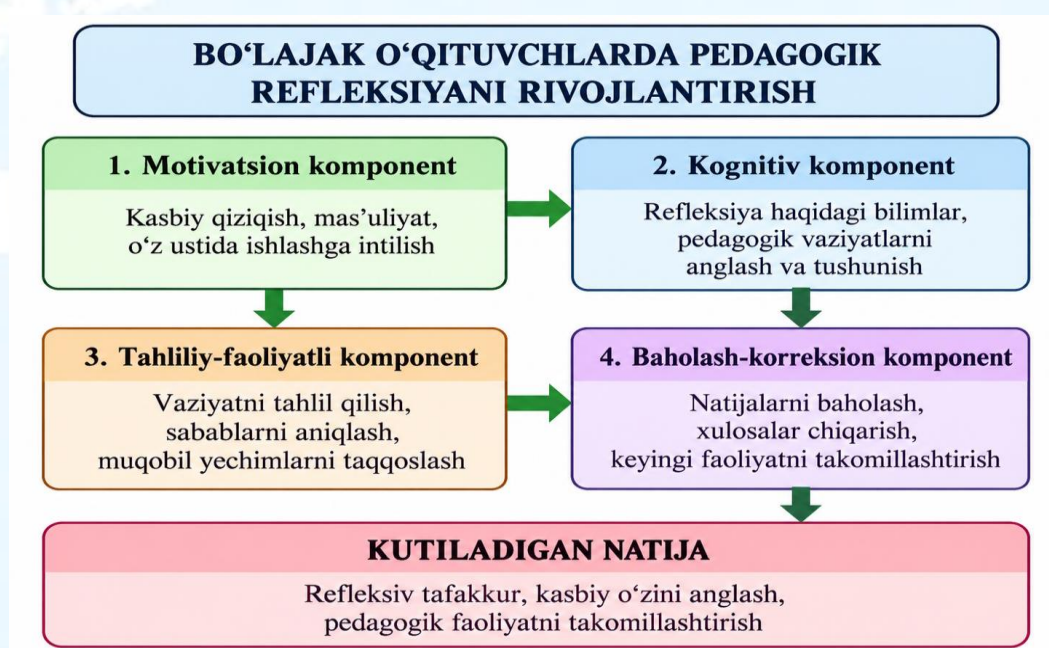
№	Vazifalar	Mazmuni
1	Anglash	Faoliyat mazmuni, maqsadi va natijalarini tushunish
2	Tahliliy	Pedagogik vaziyatlar sabablari va natijalarini o'rganish
3	Baholash	Faoliyatni belgilangan maqsadlar bilan taqqoslash
4	Tuzatish	Kamchiliklarni bartaraf etish va o'zgarishlar kiritish
5	Rivojlantiruvchi	Kasbiy tajriba va mustaqil fikrlashni rivojlantirish

Ushbu vazifalar o'zaro bog'liq bo'lib, refleksiv faoliyatning yaxlitligini ta'minlaydi. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy shakllanishi oliy ta'lim muassasasida o'zlashtirilgan nazariy bilimlar, amaliy mashg'ulotlar, pedagogik amaliyot, mustaqil ta'lim va shaxsiy tajribaning o'zaro ta'siri asosida kechadi. Ushbu jarayonda refleksiv tafakkur talabani o'z bilim va tajribasini anglashiga, pedagogik vaziyatlarga ongli munosabatda bo'lishiga hamda kasbiy pozitsiyasini shakllantirishiga yordam beradi. Refleksiv tafakkur rivojlangan bo'lajak o'qituvchi pedagogik vaziyatni faqat tashqi belgilariga qarab baholamaydi. U vaziyatning yuzaga kelish sabablarini izlaydi, o'z faoliyatining

ta'sirini hisobga oladi va muqobil yechimlarni taqqoslaydi. Bu jarayon kasbiy fikrlashning izchilligi va mustaqilligini oshiradi.

Bu komponentlarning o'zaro bog'liqligi pedagogik refleksiyaning yaxlit tizim sifatida rivojlanishini ta'minlaydi. Motivatsiya talabanning reflektiv faoliyatga kirishishini rag'batlantiradi, kognitiv tayyorgarlik tahlil uchun nazariy asos yaratadi, tahliliy-faoliyatli komponent refleksiyaning amaliy harakatlarda namoyon etadi, baholash-korreksion komponent esa olingan xulosalarni keyingi faoliyatga tatbiq etishga xizmat qiladi.

1-rasm. Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik refleksiyaning rivojlanishining tarkibiy modeli

Ushbu model pedagogik refleksiyaning ichki mantiqiy ketma-ketligini ifodalaydi. Uning mazmuni talabanning kasbiy rivojlanishga intilishidan boshlanib, nazariy bilimlarni qo'llash, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va natijalarni baholash orqali faoliyatni takomillashtirishga yo'naltiriladi.

Pedagogik refleksiyaning rivojlantirish usullari va amaliy tavsiyalar. Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik refleksiyaning rivojlantirishda talabaning shaxsiy tajribasiga tayanadigan, mustaqil fikrlashni faollashtiradigan va o'z faoliyatini tahlil qilishga yo'naltiradigan usullardan foydalanish muhimdir. Talabalarga bir nechta yechim yo'liga ega bo'lgan vaziyatlar beriladi. Ular har bir yechimning afzallik va cheklovlarini tahlil qilib, tanlangan qarorini pedagogik dalillar bilan asoslaydilar. Bu usul reflektiv tafakkurning tanqidiy va ijodiy jihatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

2-jadval

Pedagogik refleksiyaning baholashi mezonlar

Baholash mezonlari	Kuzatiladigan ko'rsatkichlar
Reflektiv motivatsiya	O'z faoliyatini tahlil qilishga qiziqish, kasbiy rivojlanishga intilish
Nazariy anglash	Pedagogik tushunchalardan to'g'ri foydalanish, nazariy asoslarni izohlash
Tahliliy fikrlash	Muammoni aniqlash, sabablarni ajratish, vaziyatni dalillar asosida sharhlash
Muqobil yechimlarni ishlab chiqish	Bir nechta yondashuvni taqqoslash, tanlovni asoslash
O'z-o'zini baholash	Faoliyat natijalarini mezonlar asosida baholash
Faoliyatni takomillashtirish	Aniqlangan kamchiliklar asosida keyingi harakatlar rejasini tuzish

Quyida reflektiv tahlilni tashkil etish uchun namunaviy pedagogik vaziyat keltiriladi. **Pedagogik vaziyat.** Bo'lajak o'qituvchi pedagogik amaliyot davomida yangi mavzuni tushuntirdi. Dars yakunida o'qituvchilarning bir qismi topshiriqlarni mustaqil bajara olmadi. Talaba dastlab o'qituvchilarning tayyorgarligi yetarli emasligini ta'kidladi. Amaliyot rahbari esa darsning tuzilishi va tushuntirish usullarini qayta ko'rib chiqishni taklif etdi.

Ushbu mezonlar talabani faqat yakuniy natijasini emas, balki refleksiv fikrlash jarayonini ham baholashga yo'naltirilgan. Baholash natijalari talabani kuchli jihatlarini aniqlash, rivojlanish yo'nalishlarini belgilash va pedagogik tayyorgarlik jarayonini takomillashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik refleksiyani rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslarini tahlil qilish quyidagi xulosalarni shakllantirishga asos bo'ldi.

- pedagogik refleksiya o'qituvchining o'z kasbiy faoliyati, pedagogik qarorlari va ularning natijalarini anglash hamda tahlil qilishga yo'naltirilgan murakkab intellektual faoliyatdir. U pedagogik bilimlarni amaliy tajriba bilan bog'lash va kasbiy rivojlanish yo'nalishlarini aniqlashda muhim o'rin egallaydi.

- pedagogik refleksiyani motivatsion, kognitiv, tahliliy-faoliyatli va baholash-korreksion komponentlari o'zaro bog'liq holda rivojlanadi. Ushbu komponentlar bo'lajak o'qituvchining kasbiy o'zini anglashdan boshlab, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va faoliyatni takomillashtirishgacha bo'lgan jarayonni qamrab oladi.

- refleksiv tafakkurni rivojlantirishda refleksiv ta'lim muhiti, nazariya va amaliyot integratsiyasi, muntazam qayta aloqa, maqsadli pedagogik topshiriqlar hamda aniq baholash mezonlari muhim ahamiyat kasb etadi.

- refleksiv kundalik, pedagogik vaziyatlar tahlili, o'zaro kuzatuv, o'z-o'zini baholash va muammoli topshiriqlar bo'lajak o'qituvchilarning o'z faoliyatiga tanqidiy va asoslangan munosabatini shakllantirishga xizmat qiladi.

- pedagogik refleksiyani baholashda talabani faqat yakuniy natijasiga emas, balki muammoni anglash, sabablarni aniqlash, nazariy bilimlardan foydalanish, muqobil yechimlarni taqqoslash va keyingi faoliyatni rejalashtirish jarayonlariga ham e'tibor qaratish muhimdir.

Umuman olganda, bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik refleksiyani tizimli rivojlantirish ularning kasbiy tafakkuri, pedagogik mas'uliyati va o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Ushbu

yo'nalishdagi keyingi tadqiqotlarda refleksiv faoliyatning diagnostik mezonlarini aniqlashtirish, baholash vositalarini ishlab chiqish va taklif etilgan yondashuvlarning samaradorligini pedagogik tajriba-sinov ishlari orqali o'rganish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hatton N., Smith D. Reflection in Teacher Education: Towards Definition and Implementation // *Teaching and Teacher Education*. 1995. Vol. 11, No. 1. P. 33–49.
2. Ward J. R., McCotter S. S. Reflection as a Visible Outcome for Preservice Teachers // *Teaching and Teacher Education*. 2004. Vol. 20, No. 3. P. 243–257.
3. Lee H. J. Understanding and Assessing Preservice Teachers' Reflective Thinking // *Teaching and Teacher Education*. 2005. Vol. 21, No. 6. P. 699–715.
4. Davis E. A. Characterizing Productive Reflection among Preservice Elementary Teachers: Seeing What Matters // *Teaching and Teacher Education*. 2006. Vol. 22, No. 3. P. 281–301.
5. Rodgers C. Defining Reflection: Another Look at John Dewey and Reflective Thinking // *Teachers College Record*. 2002. Vol. 104, No. 4. P. 842–866.
6. Korthagen F. A. J. In Search of the Essence of a Good Teacher: Towards a More Holistic Approach in Teacher Education // *Teaching and Teacher Education*. 2004. Vol. 20, No. 1. P. 77–97.
7. Farrell T. S. C. *Promoting Teacher Reflection in Second Language Education: A Framework for TESOL Professionals*. New York: Routledge, 2015.
8. Abdullayeva N. Bo'lajak pedagoglarning ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish ijtimoiy pedagogik zarurat sifatida // *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*. 2025.

9. Maxmudov B. Bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari // Science Time. 2026. DOI: <https://doi.org/10.66345/stj.v4i2.4916>

10. Qayumova G. RAQAMLASHTIRILGAN MUHITDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARNING O'RNI //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B8. – C. 505-508.